

О. В. Рожнов

СУДОЧИНСТВО В ГОСПОДАРСЬКИХ СУДАХ

**Навчальний посібник
для здобувачів
вищої освіти**

Харків
«Право»
2020

УДК 347.962:346(477)

P62

Рожнов О. В.

P62 Судочинство в господарських судах : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти / О. В. Рожнов. – Харків : Право, 2020. – 170 с.

ISBN 978-966-937-829-3

Навчальний посібник «Судочинство в господарських судах» підготовлено з урахуванням останніх змін, що відбулися в господарському процесуальному законодавстві, та розраховано на студентів закладів вищої освіти юридичних спеціальностей та практичних працівників.

ISBN 978-966-937-829-3

© Рожнов О. В., 2020

© Оформлення. Видавництво «Право», 2020

1. **Поняття господарського судочинства.**

Форми та стадії господарського судочинства

Господарське судочинство – це діяльність господарського суду та інших учасників судового процесу з приводу вирішення спорів, пов’язаних із здійсненням господарської діяльності та розглядом інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, яка здійснюється у порядку передбаченому господарськими процесуальними нормами.

Для судочинства в господарських судах характерним є наявність форм та стадій господарського судочинства.

Форма господарського судочинства – це врегульований законом порядок вирішення спорів, пов’язаних з здійсненням господарської діяльності чи розгляду інших справ, подібних за своєю матеріально-правовою природою, як і обумовлюють певні процесуальні особливості їх судового розгляду та вирішення. Для кожної форми господарського судочинства обов’язкова наявність особливого предмета судової діяльності.

Відповідно до ст. 12 ГПК господарське судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ГПК у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного).

Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду мало-значних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку, передбаченому ГПК для позовного провадження, з урахуванням особливостей, встановлених Кодексом України з процедур банкрутства.

Стадія господарського судочинства – це сукупність процесуальних дій, яка призначена для вирішення самостійного процесуального завдання на певному етапі розвитку судочинства в господарських судах.

Стадії відображають логіко-часові характеристики судочинства в господарських судах.

Серед стадій господарського судочинства виділяють наступні: 1) відкриття провадження у справі; 2) підготовче провадження; 3) розгляд справи по суті; 4) апеляційне провадження; 5) виконання судових рішень; 6) касаційне провадження; 7) перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

===== 2. Принцип змагальності

Відповідно до ст. 13 ГПК судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності сторін. Принцип змагальності визначає форму процесу та механізм встановлення обставин господарської справи, подання та дослідження доказів. Даний принцип забезпечує наповнення справи доказами, а кожному учаснику справи – можливість відстоювати права та законні інтереси, свою позицію у справі. Згідно з принципом змагальності учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених ГПК. Кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних з вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій. Кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом.

Суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість:

- 1) керує ходом судового процесу;
- 2) сприяє врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами;
- 3) роз'яснює у разі необхідності учасникам судового процесу їхні процесуальні права та обов'язки, наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій;
- 4) сприяє учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених ГПК;
- 5) запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами та вживає заходів для виконання ними їхніх обов'язків.

За загальним правилом у господарському судочинстві суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 4 ст. 74 ГПК). Суд може витребувати докази за клопотанням учасника справи у разі неможливості самостійно надати докази (ст. 81 ГПК);

У структурі принципу змагальності виокремлюють формальну та змістовну сторону. Формальна сторона принципу змагальності відображає положення про те, що розгляд справи відбувається у змагальній формі, шляхом змагання сторін, спору між ними, дослідження доказів, поданих сторонами та іншими учасниками справи, що мають значення для встановлення обставин справи. Змістова сторона принципу змагальності відбиває право і обов'язок сторін визначати коло фактів, на які вони можуть посилатися як на підставу своїх вимог і заперечень, та обов'язку довести обставини, якими вони обґрунтують позов або заперечення проти позову.

===== 3. Поняття принципів господарського судочинства, їх система

Принципи господарського судочинства – це виражені в нормах господарського процесуального права незаперечні за своєю природою вимоги до суду й учасників господарського процесу, які концептуалізують його зміст, та визначальний порядок засади здійснення правосуддя у господарських справах. До ознак принципів господарського судочинства можна віднести: 1) нормативне закріплення; 2) системність; 3) відображають найбільш суттєві риси господарського судочинства, визначають характер та зміст діяльності суб'єктів цивільного судочинства; 4) визначаються юридичною природою судової діяльності; 5) історично виникають раніше галузі права як ідеї, уявлення про суд та правосуддя в господарських справах, а потім закріплюються в ГПК, а тому принципи є об'єктивні за змістом, але суб'єктивні за формою.

Принципи господарського судочинства пов'язані між собою, їх існування взаємообумовлене, а дія взаємопов'язана. Система принципів це вираження їх єдність у взаємозв'язку. Системність принципів господарського судочинства може проявлятися: 1) зв'язок принципів визначається єдиною ідеєю, спрямованістю до виконання єдиного завдання; порушення одного принципу як правило тягне порушення двох і більше; одні принципи забезпечують реалізацію інших.

У найбільш загальному вигляді систему принципів господарського судочинства закріплено в ч. 2 ст. 2 ГПК. Так, основними засадами (принципами) господарського судочинства є:

- 1) верховенство права;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін;
- 5) диспозитивність;
- 6) пропорційність;
- 7) обов'язковість судового рішення;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 9) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках;
- 10) розумність строків розгляду справи судом;
- 11) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 12) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

══════ 4. Принцип правової визначеності в господарському судочинстві

Принцип правової визначеності є невід'ємною, органічною складовою принципу верховенства права. Про це у низці своїх рішень зазначає зокрема Європейський Суд з прав людини. У своїх рішеннях Конституційний Суд України також посилається на принцип правової визначеності, наголошуючи на тому, що він є необхідним компонентом принципу верховенства права.

Дія цього у цивільному судочинстві забезпечується завдяки дотриманню декількох його компонентів: непорушність гарантованих прав та свобод людини; якість законодавства, високий рівень законодавчої техніки, передбачуваність законодавчих змін, точність формулювань правових норм; єдність та стабільність судової практики; стабільність судових рішень, які набрали законної сили та їх здійсненість.

Сфера застосування принципу правової визначеності у господарському судочинстві в більшості випадків пов'язана з таким його компонентом як стабільність судових рішень, які набрали законної сили та їх здійсненість. Який означає забезпечення стабільності судових рішень, які набрали законної сили та неможливості їх безпідставного перегляду. Підстави для перегляду судових рішень на кожній стадії судового провадження не можуть бути ідентичними. Так, у справі Брумареску проти Румунії ЄСПЛ констатував: виходячи із загальновизнаного принципу правової визначеності слід мати на увазі стабільність правового регулювання і виконуваність судових рішень. Тому при встановленні підстав для оскарження і перегляду судових рішень, що набрали чинності, строку, в межах якого допускається таке оскарження, треба виходити з того, що учасники цивільних правовідносин повинні мати можливість у розумних межах передбачати наслідки своєї поведінки і бути впевненими у незмінності свого офіційно визнаного статусу, набутих прав і обов'язків. Здійсненість являє собою гарантовану можливість добровільного і примусового виконання судового рішення. Як відзначає Європейський суд з прав людини, здійсненість судового рішення є продовженням права на суд і це право було б ілюзорним, якщо б правова система держави дозволяла остаточному, обов'язковому судовому рішенню не діяти.

===== 5. Принципи диспозитивності

Принцип диспозитивності закріплений у ст. 14 ГПК. Так, суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до ГПК, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих

учасниками справи або витребуваних судом у передбачених ГПК випадках. Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Таке право мають також особи, в інтересах яких заявлено вимоги, за винятком тих осіб, які не мають процесуальної дієздатності.

Сутність зазначеного принципу зводиться до того, що учасники справи мають право вільно розпоряджатися своїми матеріальними та процесуальними правами, засобами їх захисту, однак у межах, встановлених в законі. Право учасника справи вільно розпоряджатися матеріальними правами полягає у наступному: 1) право позивача змінити підставу та предмет позову; 2) право збільшити або зменшити позовні вимоги; 3) право на відмовитися від позову, визнати позов, укласти мирову угоду. Право учасника справи вільно розпоряджатися процесуальними правами, засобами їх захисту полягає у наступному: 1) особа вільна у виборі окрім судової форми захисту також і інших юрисдикційних форм захисту, а також сама вирішує, які способи захисту використовувати; право позивача вимагати забезпечення позову, відповідача – зворотнього забезпечення; 3) право відповідача пред'явити зустрічний позов; 5) право на оскарження судового рішення; 6) право вимагати примусового виконання судового рішення.

Основні положення принципу диспозитивності можна звести до наступного:

1) особа вільна у виборі окрім судової форми захисту також і інших юрисдикційних форм захисту, а також сама вирішує, які способи захисту використовувати;

2) особа має право вільно розпоряджатися своїм правом на звернення до суду за судовим захистом, жодна особа не може бути примушена до звернення до суду, натомість суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб, поданим відповідно до ЦПК;

3) позивач самостійно визначає зміст своїх позовних вимог, суд з'ясовує обставини конкретної справи у межах заявлених позивачем вимог і на підставі доказів сторін та інших учасників справи, суд не має права виходити за межі заявлених позивачем вимог;

4) під час усього судового процесу сторони мають право вільно розпоряджатися своїми матеріальними та процесуальними правами, однак у межах, визначених законом;

5) сторони мають право щодо закінчення процесу шляхом відмови від позову позивачем, визнання позову відповідачем або укладенням мирової угоди;

6) лише від волевиявлення заінтересованих осіб залежить подальший рух процесу, тобто порушення апеляційного, касаційного переглядів, перегляду справи за нововиявленими або виключними обставинами;

7) лише від волевиявлення заінтересованих осіб залежить примусове виконання судового рішення.

===== 6. Застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод

Згідно з п. 4 ст. 11 ГПК суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Відповідно до частини першої статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

На підставі Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» відбулася ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в результаті чого вона стала частиною національного законодавства України.

Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» встановлює, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.